

مؤسسه آموزش عالی آفاق

دانشکده اقتصاد و علوم انسانی

گروه فقه و حقوق

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

بررسی تطبیقی ماهیت دیه در فقه و حقوق اسلامی با حقوق موضوعه فرانسه

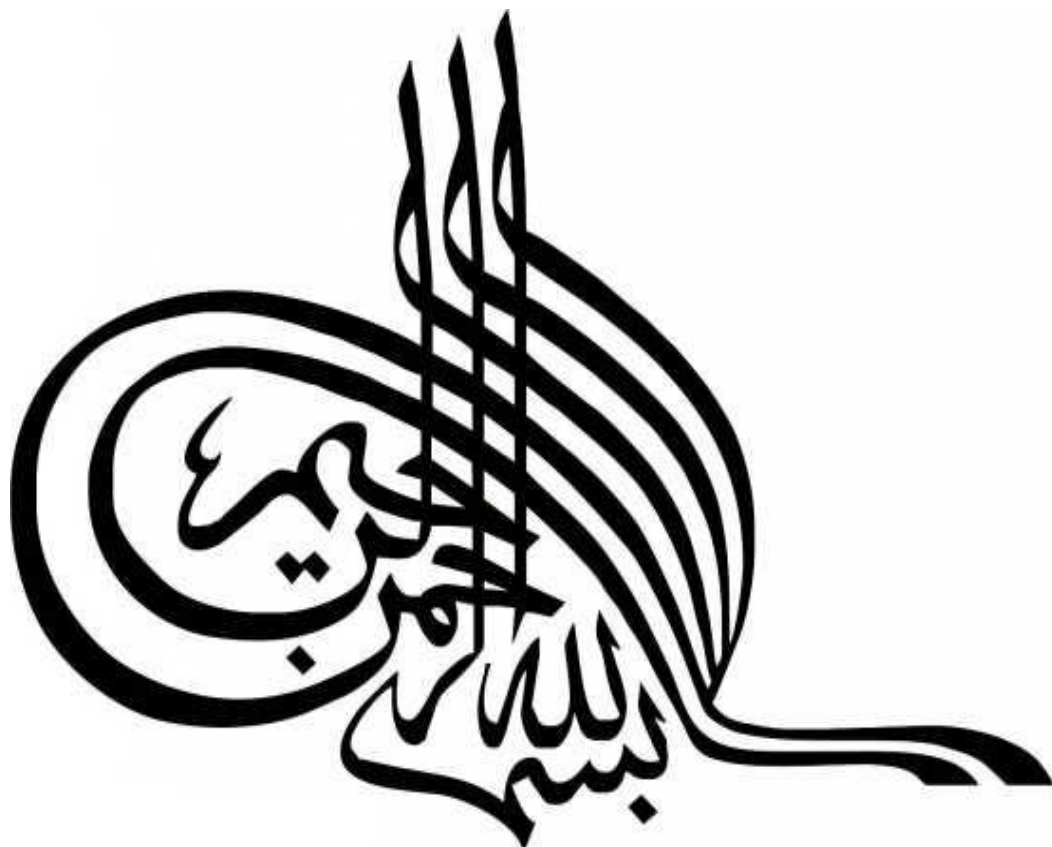
استاد راهنما

دکتر سیامک جعفرزاده

پژوهش و نگارش

لیلا اسدی آوانسر

تابستان ۱۴۰۰

مؤسسه آموزش عالی آفاق

دانشکده اقتصاد و علوم انسانی

گروه فقه و حقوق

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

بررسی تطبیقی ماهیت دیه در فقه و حقوق اسلامی با حقوق موضوعه فرانسه

استاد راهنما

دکتر سیامک جعفرزاده

پژوهش و نگارش

لیلا اسدی آوانسر

تابستان ۱۴۰۰

بسمه تعالی

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد
دانشکده اقتصاد و علوم انسانی گروه. فقه و مبانی حقوق

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
موسسه آموزش عالی آفاق
(غیردولتی - غیرانتفاعی)
Afagh Higher Education Institute

گواهی می‌گردد پایان نامه کارشناسی ارشد خانم لیلا اسدی آوانسر به شماره دانشجویی ۹۸۱۳۵۸۰۳۰۱ در روز مورخ ۱۴۰۰/۰۶/۲۷ تحت عنوان " بررسی تطبیقی ماهیت دیه در فقه و حقوق اسلامی با حقوق موضوعه فرانسه " ارائه و مورد پذیرش هیات داوران با رتبه و نمره (به عدد)..... (به حروف) قرار گرفت.

ردیف	مسئولیت	نام و نام خانوادگی	امضا
۱	استاد راهنمای اول و رئیس هیات داوران:	دکتر سیامک جعفرزاده	
۲	داور	دکتر	
۳	داور	دکتر	
۴	نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر	
۵			

(حق طبع و نشر محتوای پایان نامه برای مؤسسه آموزش عالی آفاق محفوظ است)

کلیه عقاید و نظراتی که در این پایان نامه ذکر گردیده است، مستقیماً به نگارنده و اساتید آن مربوط بوده و از طرف دانشگاه تایید یا تکذیب نمی‌شود.

تعهدنامه‌ی اصالت اثر و رعایت حقوق مؤسسه

تمامی حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج، ابتکارات، اختراعات و نوآوری‌های ناشی از انجام این پژوهش، متعلق به مؤسسه آموزش عالی آفاق ارومیه می‌باشد. نقل مطلب از این اثر، با رعایت مقررات مربوطه و با ذکر نام مؤسسه آموزش عالی آفاق، نام استاد راهنما و دانشجو بلامانع است.

اینجانب لیلا اسدی آوانسر دانش‌آموخته‌ی مقطع کارشناسی ارشد رشته‌ی الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشکده‌ی علوم انسانی مؤسسه آموزش عالی آفاق به شماره‌ی دانشجویی ۹۸۱۳۵۸۰۳۰۱ که در تاریخ از پایان‌نامه‌ی تحصیلی خود تحت عنوان بررسی تطبیقی ماهیت دیه در فقه و حقوق اسلامی با حقوق موضوعه فرانسه ایران دفاع نموده‌ام، متعهد می‌شوم که:

- (۱) این پایان‌نامه را قبلاً برای دریافت هیچ‌گونه مدرک تحصیلی یا به عنوان هرگونه فعالیت پژوهشی در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی داخل و خارج از کشور ارائه ننموده‌ام.
 - (۲) مسئولیت صحت و سقم تمامی مندرجات پایان‌نامه‌ی تحصیلی خود را بر عهده می‌گیرم.
 - (۳) این پایان‌نامه، حاصل پژوهش انجام شده توسط اینجانب می‌باشد.
 - (۴) در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و مقررات مربوطه و با رعایت اصل امانتداری علمی، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در متن و فهرست منابع و مآخذ ذکر نموده‌ام.
 - (۵) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده یا هرگونه بهره‌برداری اعم از نشر کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان‌نامه را داشته باشم، از حوزه‌ی معاونت‌های پژوهشی و آموزشی و تحصیلات تکمیلی مؤسسه آموزش عالی آفاق، مجوزهای لازم را اخذ نمایم.
 - (۶) در صورت ارائه‌ی مقاله‌ی مستخرج از این پایان‌نامه در همایش‌ها، کنفرانس‌ها، سمینارها، گردهمایی‌ها و انواع مجلات، نام مؤسسه آموزش عالی آفاق را در کنار نام نویسندگان (دانشجو و اساتید راهنما و مشاور) ذکر نمایم.
 - (۷) چنانچه در هر مقطع زمانی، خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن (منجمله ابطال مدرک تحصیلی، طرح شکایت توسط مؤسسه و ...) را می‌پذیرم و مؤسسه آموزش عالی آفاق را مجاز می‌دانم با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات مربوطه رفتار نماید.
- نام و نام خانوادگی دانشجو: لیلا اسدی آوانسر

خدایی که آفرید

جهان را، انسان را، عقل را، علم را، معرفت را، عشق را

و به کسانی که عشقشان را در وجودم دمید

گاهی بیاییم و احوالشان را بپرسیم.

تشکر و قدردانی:

به مصداق «من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق» بسی شایسته

است از استاد فرهیخته و فرزانه جناب آقای دکتر سیامک جعفرزاده

که با کرامتی چون خورشید، سرزمین دل را روشنی بخشیدند و

گلشن سرای علم و دانش را با راهنمایی‌های کار ساز و سازنده

بارور ساختند؛ تقدیر و تشکر نمایم.

چکیده

نهاد دیه از جمله مجازات‌های جنایت بر علیه تمامیت جسمی انسان است. به لحاظ فقهی، دیه مجازات اصلی جنایات شبه عمد و خطای محض است. دیه از احکام امضایی اسلام است که در دوران جاهلیت نیز وجود داشته و دلیل مشروعیت آن، علاوه بر اجماع فقیهان اسلام، کتاب شریف و سنت قطعی است. درباره دیه، مباحث گوناگونی قابل بررسی است، اما آنچه در این تحقیق، مطمح نظر است، بررسی تطبیقی ماهیت دیه از منظر فقه (شیعه و اهل سنت) و حقوق اسلامی با حقوق موضوعه فرانسه است. درباره ماهیت دیه، سه قول وجود دارد: (۱) ماهیت جزایی، (۲) ماهیت جبرانی، (۳) ماهیت دوگانه. در خصوص جنایات عمدی، دیه در صورتی مورد حکم قرار می‌گیرد که یا امکان قصاص نبوده و یا جانی و ولی دم بر تعیین دیه توافق نمایند. با توجه به نوع جنایت، آنچه که محرز است این که پرداخت دیه باید در موعد قانونی خود صورت گیرد؛ از لحاظ حقوقی فرد زمانی مجرم محسوب می‌شود که حکم از دادگاه صلاحیتدار صادر شده باشد و به عبارتی حکم قطعی شده باشد. ذات دیه ماهیتی دو وجهی دارد به این نحو که هم مبتنی بر مجازات کیفری می‌باشد و هم مبتنی بر جبران خسارت مدنی که جانی بایستی در حق مجنی علیه پرداخت نماید که این امر نه تنها در فقه و حقوق اسلامی بلکه در حقوق بشر جهانی و حقوق فرانسه مورد اعمال می‌باشد و مطلوب جامعه بشری قرار گرفته است. ضرر بدنی امروزه در حقوق فرانسه، جداگانه و به عنوان نوع خاصی از ضرر مورد بحث قرار می‌گیرد. در حقوق فرانسه در زیان‌های بدنی، اصل جبران کل خسارت است و از این لحاظ تفاوتی بین ضرر بدنی و انواع دیگر ضرر وجود ندارد. نظریه جدید در حقوق فرانسه مبنی بر این است که در مورد دیه باید به اندازه نیازهای واقعی زیان دیده‌ای باشد که دچار ناتوانی دائمی از کار شده یا زندگی نباتی پیدا کرده است. در نتیجه اگر صدمه‌های بدنی به وجود آمده باشد، معمول نظام‌های حقوقی کشورهای پیشرفته صنعتی قائل به لزوم جبران کلیه خسارات نیستند و در این باره با لحاظ عوامل مختلف خسارات قابل جبران را تعیین می‌نمایند و در مواردی حکم به عدم قابلیت جبران خسارت می‌دهند. ملاحظات اقتصادی و حفظ مصالح اجتماعی و قضائی منشاء این تفکیک و احکام بوده است، به نحوی که قبول اصل کلی لزوم جبران کلیه خسارات را خطری برای حفظ سلامت و امکان فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دانسته‌اند.

واژگان کلیدی: ماهیت دیه، حقوق موضوعه، فقه اسلام، جبران خسارت، قانون فرانسه

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات و مفاهیم

۱-۱. مقدمه	۳
۲-۱. بیان مسئله	۴
۳-۱. اهمیت و ضرورت تحقیق	۵
۴-۱. جنبه جدید بودن تحقیق	۶
۵-۱. پیشینه تحقیق	۶
۶-۱. اهداف تحقیق	۷
۷-۱. سوالات پژوهش	۷
۸-۱. فرضیه‌ها	۷
۹-۱. مفهوم شناسی	۷
۱-۹-۱. دیه	۷
۱-۹-۱-۱. تعریف لغوی دیه	۷
۲-۹-۱-۱. تعریف اصطلاحی دیه	۸
۳-۹-۱-۱. تعریف فقهی دیه	۹
۲-۹-۱-۲. جبران خسارت	۱۰

فصل دوم: مبانی نظری دیه در فقه و حقوق

۱-۲. مبانی فقهی	۱۵
۱-۱-۲. استنادات فقهی مبانی نظری	۱۶
۱-۱-۲-۱. قاعده لاضرر	۱۶
۲-۱-۲-۱. احترام مال المسلم و عمله	۱۶
۳-۱-۲-۱. اصل فوریت	۱۷
۲-۱-۲-۲. روایات	۱۷

۱۹ ۳-۱-۲. اجماع
۲۰ ۴-۱-۲. عقل
۲۴ ۲-۲. استنادات حقوقی مبانی نظری
۲۷ ۱-۲-۲. عدالت ترمیمی
۲۸ ۲-۲-۲. ماهیت دوگانه دیه
۳۱ ۳-۲-۲. جبران خسارت
۳۱ ۴-۲-۲. بنای عقلا
۳۲ ۵-۲-۲. سایر نظریات مبانی نظری
۳۲ ۱-۵-۲-۲. نظریه رفاه اجتماعی
۳۳ ۲-۵-۲-۲. نظریه قرارداد اجتماعی
۳۴ ۳-۵-۲-۲. نظریه جبران دولتی خسارت بزه دیدگان

فصل سوم: ماهیت دیه در فقه و حقوق ایران

۳۷ ۱-۳. پیشینه و ماهیت حکم دیه (امضائی یا تاسیسی بودن)
۳۸ ۲-۳. انواع دیه
۳۸ ۳-۳. قیاس دیه با قواعد مسئولیت مدنی
۳۹ ۴-۳. قیاس دیه با مجازات‌های مالی
۴۷ ۵-۳. بررسی ماهیت خسارت تنبیهی
۴۸ ۱-۵-۳. استدلال قائلان به مجازات بودن دیه
۵۱ ۲-۵-۳. استدلال قائلان به جبران خسارت بودن دیه
۵۶ ۳-۵-۳. استدلال قائلان به نظریه تفکیک ماهیت دیه
۵۶ ۴-۵-۳. استدلال قائلان به ماهیت دوگانه دیه
۶۱ ۶-۳. ماهیت دیه در فقه
۶۲ ۷-۳. ماهیت دیه در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران
۶۴ ۱-۷-۳. پرداخت تفاضل دیه از صندوق تأمین خسارات بدنی
۶۵ ۲-۷-۳. پرداخت تفاضل دیه از بیت المال

فصل چهارم: بررسی تطبیقی ماهیت دیه با حقوق موضوعه فرانسه

- ۱-۴. محدوده نهاد دیه در حقوق موضوعه کشور فرانسه ۷۵
- ۲-۴. اصول حاکم بر نهاد دیه و جبران خسارات بدنی در حقوق فرانسه ۷۵
- ۱-۲-۴. اصل لزوم جبران کامل خسارت بدنی ۷۵
- ۲-۲-۴. مصادیق خسارات بدنی مستوجب دیه ۷۸
- ۳-۲-۴. قابلیت مطالبه خسارات بدنی مستوجب دیه ۷۹
- ۳-۴. رویه قضایی فرانسه در موارد منتهی به دیه ۸۰

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

- ۱-۵. نتیجه گیری ۸۵
- ۲-۵. پیشنهادات ۸۷

منابع

- منابع فارسی ۹۱
- الف) کتب ۹۱
- ب) مقالات ۹۳
- ج) پایان نامه‌ها ۹۴
- منابع عربی ۹۴
- منابع انگلیسی ۹۵

فصل اول:

کلیات و مفاهیم

Chapter One Generalities and concepts

۱-۱. مقدمه

دیه یکی از مهم‌ترین احکام و موضوع‌های بحث‌برانگیز در فقه و حقوق اسلامی است که از جنبه‌های گوناگون، مورد توجه صاحب‌نظران، فقیهان، مفسران و حقوقدانان اسلامی قرار گرفته است. جنبه‌هایی همچون کیفیت تشریح دیه (تأسیسی یا امضایی)، مابازاء و اجناس دیه، و این‌که تعیینی‌اند یا تخییری، نقش خطایی یا عمدی بودن جنایت در مقدار دیه، ایام موجب تغلیظ دیه، دیه زن، رد فاضل دیه مرد، و فلسفه و حکمت تنصیف دیه زن.

در این جهت برای رسیدن به مفهوم و ماهیت دیه از منظر فقه و حقوق اسلامی به طور تطبیقی و بیان قول درست‌تر در این باره است. آشکار است که این بحث، علاوه بر نتیجه علمی، دارای ثمره عملی و اجرایی نیز هست؛ برای این‌که اگر ماهیت دیه را صرفاً جبرانی بدانیم، آثاری جز پرداختن دین بر آن مترتب نیست؛ اما اگر ماهیت دیه را جزایی یا توأمان جزایی و جبرانی بدانیم، نتیجه بسیار متفاوت خواهد بود؛ چه از حیث رسیدگی قضایی و اعمال آیین دادرسی و چه از حیث اجرای حکم و آثار مترتب بر آن که به برخی از آن‌ها در پایان این مقاله، اشاره شده است.

شرع مقدس اسلام در زمینه حفظ و حراست جامعه از حیث قتل و جرح و ضرب، قانونی را به نام دیه تشریح فرمود؛ که خود دارای مقررات و شرایط حساسی است که باید با بررسی‌های کافی و شافی به مرحله اجرا درآید. مثبت این ادعا قاعده مشهور لاضرر است. لاضرر و لاضرار فی الاسلام در اسلام جایگاهی برای زیان رساندن به کسی نیست و نیز اجازه نمی‌دهد کسی درصدد آزار و زیان دیگری باشد. بنابر قاعده فوق کسی حق ضرر رساندن (چه مالی و چه بدنی) به دیگری ندارد، پس اگر ضرری رساند، مسئول جبران آن خواهد بود. قانون دیات قانونی است که تعدیل‌کننده جامعه و طرفین دعواست و آنها را به صلح و سازش سوق می‌دهد و خسارت‌های وارده را تأمین می‌کند به طوری که اگر جنایتی بر بدن انسان وارد شود شرع مقدس برای تنبیه متجاوز و دلجویی از مضروب و مجنی علیه مقداری را به عنوان دیه معین فرمود. پس روشن است که دیه در حقیقت جبران آن لطمه و خسارت وارده بر بدن انسان است و آن مال معینی است که باید جانی به مجنی علیه بپردازد و این سبب می‌شود که کینه و کدورت در قلب‌ها باقی نماند.

در مورد ماهیت حقوقی دیه سه دیدگاه در میان صاحب‌نظران وجود دارد: دیدگاهی که دیه را دارای ماهیتی کاملاً کیفری می‌داند، دیدگاهی که آن را یک‌سره دارای ماهیتی مدنی و در مقام جبران

خسارت ارزیابی می‌کند و نظریه‌ای که ماهیتی دوگانه برای دیه قائل است. پذیرش هر کدام از این دیدگاه‌ها آثار مهمی در جهت‌گیری‌ها و تحلیل‌های حقوقی دارد. از آن جمله می‌توان به امکان یا عدم امکان (مطالبه خسارت زاید بر دیه به وسیله مجنی علیه یا ورثت وی) اشاره کرد که در سال‌های پس از انقلاب به بحث‌های زیادی در محافل دانشگاهی، قضایی و حوزوی دامن زده است، ولی متأسفانه به اتخاذ رویه واحدی از سوی دادگاه‌ها در مقام فصل منازعات منجر نشده است. از سوی دیگر در صورتی که دیه مجازات باشد، حسب اصول مندرج در قانون اساسی، رسیدگی قضایی در دعوی راجع بدان باید طبق اصول حاکم بر دادرسی‌های کیفری انجام شود؛ در حالی که اگر دیه را وسیله جبران خسارت بدانیم، درخواست دیه و حکم بدان می‌تواند خارج از ضوابط رایج در دادرسی‌های کیفری انجام گیرد و به صورت مستقل در دادگاه‌های مدنی قابل طرح و رسیدگی است. در این مجال، ضمن نقد دیدگاه‌های مطرح شده در خصوص ماهیت دیه به بیان دیدگاه مختار خواهیم پرداخت.

۱-۲. بیان مسئله

بدو خلقت بشر و تداوم زندگی آن مقارن با ارتباطات فی مابین بشر و گاه تبدیل به برخوردهای فیزیکی و نهایتاً منتج به حدوث جراحات و خسارت‌های بدنی و بعضاً از دست دادن جان آنها بر اثر همان برخوردها و ارتباطات بشری بود. جایگاه فقه اسلام و به تبع آن حقوق اسلامی از همین جا آشکار می‌گردد که در رابطه با اظهار نظر و تشخیص خسارات وارده و همچنین تعیین تکلیف صدمه دیده و اشخاص متضرر وارد عمل شده و احکام فقهی حقوقی خود را که در واقع منشأ الهی دارند؛ جهت تنظیم روابط بشریت و احقاق حقوق خسار دیده و تأدیب و تعذیر و تحدید افعال مجرمین تشریح نمایند. لازم به ذکر است که دیه از احکام امضایی اسلام است که در دوران جاهلیت نیز وجود داشته و دلیل مشروعیت آن، علاوه بر اجماع فقهای اسلام، قرآن کریم و سنت نبوی قطعی است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۷).

لذا در این پژوهش با توجه به مبتلا به بودن موضوع آن در کشور، تلاش شده تا ضمن بررسی ماهیت دیه در فقه و حقوق، نسبت به تأثیر این ماهیت در کیفیت صدور احکام کیفری نیز تحقیقاتی صورت پذیرد، به این نحو که دیات مرر بر اشخاص متضرر که ناشی از افعال عمدی و افعال سهوی محکومین می‌باشند تا چه اندازه قابلیت تفکیک در ماهیت دیات را می‌تواند دارا باشد و همچنین احکام جزایی مترتب بر آنها تا چه میزان، قبل تغییر می‌باشند و بررسی نظرات مختلف فقهی از جمله ماهیت

فصل اول: کلیات و مفاهیم

حقوقی دیه، مدنی است و از باب جبران خسارت در شرع مقرر شده است (محقق داماد، ۱۳۹۶) را مورد بحث قرار خواهیم گذاشت.

در این خصوص با بررسی منابع فقهی و حقوقی که در حقیقت منابع اصلی و اولیه پژوهش ما را تشکیل می‌دهند همت بر این بوده که با ارائه استنادات و استدلال‌های معتبر، ماهیت فقهی و حقوقی دیه را تشریح نموده و جایگاه تأثیر ماهیت دیه در کیفیت صدور احکام را به لحاظ تقلیل و تشدید مجازات آن مورد کنکاش قرار دهیم.

در این میان، حدوث سوالات و کوشش برای پاسخ به آنها منجمله؛ با توجه به اینکه دیه؛ انسان، خون بهای او نیست و خون بهای واقعی انسان، در محاسبه نمی‌گنجد؛ زیرا از نظر قرآن مجید، قتل یک نفر برابر قتل همه؛ انسان‌ها است (مائده/۳۲) و بهای خون همه انسانهای عالم، قابل اندازه‌گیری نیست. حال این سؤال پیش می‌آید که اگر دیه را خون بها ندانیم، پس دیه دارای چه ماهیت و جایگاهی در فقه و حقوق اسلامی است؟ یا این سوال، با عنایت به اینکه دیه نیز مانند قصاص، در مورد جنایات است و مانند قصاص، حقی است برای مجنی علیه و یا ورثه او بر جانی، با این تفاوت که قصاص، نوعی معامله به مثل است؛ ولی دیه، جریمه مالی است» (مطهری، ۱۳۷۹). آیا می‌توان علی‌رغم این استدلال‌های فقهی حقوقی، در رابطه با تأثیر ماهیت آن در کیفیت صدور احکام نیز تأملی نماییم؟ بررسی و پاسخ به این مسائل و همچنین تبیین ماهیت دیه و تأثیر آن در کیفیت صدور احکام از عمده مسائل قابل پیگیری است که در طول پژوهش حاضر به طور مفصل به آنها خواهیم پرداخت.

۱-۳. اهمیت و ضرورت تحقیق

به دو دلیل این موضوع برای تحقیق مناسب است. اولاً نبود تحقیقات کافی و مستقل در این زمینه، ثانیاً مطرح شدن مصادیق جدید در هر دوره‌ای، طرح این مصادیق می‌طلبد که در تحقیقات فقهی، احکام آن به صورت مفصل بررسی شود و احکام بر مصادیق نو تطبیق داده شود. بررسی رویکرد فقه و حقوق اسلامی به دیه و رسیدن به این مهم که جایگاه ماهیت دیه و تأثیر آن در کیفیت صدور احکام چگونه می‌باشد.

۴-۱. جنبه جدید بودن تحقیق

با توجه به مبانی فقهی و حقوقی اسلام و تاکید بر حقوق معنوی انسان‌ها و همچنین نقش تربیت در روح و جان مجرمین و اقدامات بعد از مجازات لذا می‌توان با دیدگاهی ایجابی به مسئله فقه و آثار گران بهای تربیتی آن نگاه کرد و با توجه به ارائه راهکارها، موضوعی جدید و بدیع است.

۵-۱. پیشینه تحقیق

بهروزی زاد (۱۳۸۵) در مقاله‌ای تحت عنوان «دیه، کیفر یا جبران خسارت» بیان داشت ماهیت دیه بر مبنای منابع فقهی و حقوقی، به ماهیت تلفیقی است و بصورت همه جانبه به ماهیت دیه نگاه شده است. و بر همین اساس است که می‌توان دیه را نوعی نتیجه بخشی دو منظوره مورد نظر قرار داد و از نگاه تأدیب و جبران خسارت به آن نگریست.

شریفی (۱۳۹۷) در تحقیقی تحت عنوان «تغلیظ و ماهیت دیه در فقه و حقوق ایران» بیان داشت که تحلیل درست و واقع بینانه از هر عمل اجتماعی و سنجش تاثیر آن در جامعه و تعیین کیفر و پاداش برای آن امری است که در پیشرفت نهایت موثر است در امور کیفری و آنچه که مربوط به نظم عمومی جامعه است بایستی رابطه دقیق و ظریفی بین اعمال مجرمانه و مجازات از هر چیزی باید افکار عمومی جامعه مجرمانه بودن عمل را قبول کند تا مجازات متناسب آنرا تعیین کرد.

امی (۱۳۹۶) در پژوهشی تحت عنوان «ماهیت نهاد دیه از منظر فقه اسلامی و حقوق کیفری ایران» بیان داشت ماهیت دیه به عنوان یکی از نهادهای حقوقی مورد پذیرش اسلام، مورد بررسی قرار گرفته است. آیا دیه نهادی مدنی است که به منظور جبران خسارت‌ها و زیان‌هایی که در نتیجه عمل مرتکب به بزه دیده یا اولیای او وارد شده، پرداخت می‌شود یا ماهیتی جزایی دارد تا در زمره مجازات‌ها قرار گیرد و به عنوان کیفری بر مرتکب برای تنبه و احساس درد و رنج وی اعمال شود. در راستای پاسخ به این پرسش چهار نظریه طرح و بیان شده است. نخست آنکه دیه دارای ماهیت صرفاً کیفری است؛ دیگر آنکه دیه صرفاً از ماهیتی حقوقی (در باب مسئولیت مدنی و ضمان ناشی از ایراد خسارت) برخوردار است. برخی نیز قائل به تفکیک در ماهیت آن شده‌اند. نگارنده بر این باور است که دیه دارای ماهیت تلفیقی است، یعنی از یکسو مجازات است و از سویی نیز به عنوان جبران خسارت محسوب می‌گردد.

۱-۶. اهداف تحقیق

در این پژوهش سعی شده است تا ماهیت مجازات‌ها شناسایی شود و از طریق ملاحظه ماهیت فقهی و حقوقی امور کیفری، اثر تربیتی مجازات‌ها بر مجرمان تبیین شود.

۱-۷. سوالات پژوهش

- ۱- ماهیت فقهی حقوقی دیه چیست و از چه جایگاهی برخوردار است؟
- ۲- رویکرد جریمه مالی یا اعمال مجازات در مبنای دیه، چه تأثیری در کیفیت صدور احکام جزایی می‌تواند داشته باشد؟
- ۳- موضع قوانین مدون کشور در ارتباط با ماهیت دیه و آثار مترتب بر آن در مقام فصل الخطاب چیست؟

۱-۸. فرضیه‌ها

- ۱- دیه، ماهیتی دوگانه دارد به این شکل که هم مجازاتی جهت خسارت زنده محسوب می‌شود جهت پیشگیری از اتلاف مال، قتل نفس و تصادم و هم جبران خسارتی برای اشخاص متضرر.
- ۲- احکام جزایی بر اساس مبانی فقهی و حقوقی که موثر بر جبران خسارت و تأدیب محکومین و اصلاح عمومی جامعه صادر می‌شود.
- ۳- قوانین کشور جمهوری اسلامی ایران در مورد ماهیت دیه و احکام مترتب بر آن، بر میزان انگیزه و سوء نیت داشتن و عمد و سهوی بودن افعال منجر به خسارات وارده تأکید بسیار دارند به نحوی که ماهیت وقوع امر را در کیفیت صدور احکام، موثر می‌دانند.

۱-۹. مفهوم شناسی

۱-۹-۱. دیه

۱-۹-۱-۱. تعریف لغوی دیه

آنچه از کتب لغات استفاده می‌شود، دیه در اصل "ودی" بوده "واو" آن حذف شده و در عوض "ه" به آن افزوده شده و تشکیل مصدر را داده است. دیه به کسر دال و تخفیف یا مفرد دیات می‌باشد و گاه در لغت به معنی عقل استعمال می‌شود؛ زیرا "و قد تسمعی لغه عقلاء لمنعها من الجراه علی الدم فان

من معانی العقل المنع" به این معنی که یکی از معانی عقل منع است و دیه مانع جرات بر ارتکاب جنایت می‌گردد و در فارسی معمولاً خون بها خوانده می‌شود، زیرا نامگذاری مسبب است به اسم سبب آن (نجفی، ۱۴۲۴ق)

واژه «دیه» در اصل از ماده (ودی) بوده است؛ که وفق قواعد اعلال به جای واو محذوف، هاء در آخر کلمه افزوده شده است. مصدر (آتداء) نیز از همین ماده است که به معنای (اخذ دیه) به کار رفته است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۷)

برخی از واژه شناسان عرب، به طور مطلق و کلی، دیه را (حق قتل) (ابن منظور، ۱۴۰۸ق) یا مالی که به ولی مقتول به جای نفس مقتول پرداخت می‌شود» (سعدی، ۱۴۰۸) معرفی کرده‌اند. این تفسیر، بسیار موسع است و شامل کشته‌شده به حق، مانند مقتول به حد و قصاص و کشته‌شده به ناحق و مظلومانه، هر دو می‌شود؛ مگر این‌که گفته شود وفق ارتکاز عرفی، حق قتل، یعنی حق مقتول به ناحق کشته‌شده.

پاره‌ای دیگر از لغت‌دانان عرب، آن را محدود ساخته، گفته‌اند: «دیه، چیزی است که درباره کشته‌شده به ناحق پرداخت می‌شود (حمیری، ۱۴۲۰).

این تفسیر دقیق‌تر است و مقتول به حد و قصاص را در بر نمی‌گیرد و با کاربرد فقهی و اصطلاحی دیه، هماهنگ است.

۱-۹-۲. تعریف اصطلاحی دیه

- دیه مالی است که در صورت وقوع جنایت بر نفس و یا اعضای بدن و یا ایراد جرح باید ادا شود. به عبارت دیگر دیه مالی است که پرداخت آن به سبب قتل و یا جنایت بر نفس و یا عضو بر عهده جانی و یا قائم مقام او می‌باشد و باید آن را به مجنی علیه و یا ولی او ادا کند.
- مطابق ماده ۴۴۸ قانون مجازات اسلامی دیه مقدر، مال معینی است که در شرع مقدس به سبب جنایت غیر عمدی بر نفس، عضو یا منفعت، یا جنایت عمدی در مواردی که به هر جهتی قصاص ندارد، مقرر شده است.
- بر مبنای ماده ۴۴۹ قانون مذکور؛ ارش، دیه غیر مقدر است که میزان آن در شرع تعیین نشده است و دادگاه با لحاظ نوع و کیفیت جنایت و تأثیر آن بر سلامت مجنی علیه و میزان خسارت وارده با